

УРОК 4. МОРАЛЬ І ПРАВО

• Біблійні вірші

«... Жадне тіло ділами Закону не виправдається перед Ним, Законом бо гріх пізнається» (Рим. 3:20))

• Запам'ятай значення слів

Закон – норми поведінки, які є обов'язковими в суспільстві, впливають із природних прав людини та затверджені відповідними законодавчими актами.

Закон Божий – Десять Заповідей Божих (Декалог), яких необхідно дотримуватись, щоб досягнути блаженства у вічному житті.

Закон природний – принципи дії, що є розумними, спрямованими на благо інших людей, дотримання яких людиною вимагається повсюдно.

Право – 1) наука про розвиток законодавчих норм у людських спільнотах; 2) норма, позиція, користування якою передбачене або обумовлене законом (наприклад, право на життя).

Чеснота – вияв розуму, що спонукає людину виконувати закон природний і Закон Божий.

Настановні запитання:

1. Що вкладено людством у поняття «закон»?
2. Що відбувається у разі порушення закону?
3. Які чесноти і як людина повинна в собі виховувати?

• Завдання 1. Вступний текст

Зосередься на етичній та моральній складових законної поведінки, взаємозв'язку людського та Божого законів.

Поняття закону. Божий і людський закони.

Закон – раціональне скерування людини до добра тим, що має владу і контроль над спільнотою. У християнській етиці Тим є Господь Бог. Закон, що накладає на людей обов'язки, може бути наказуючим і забороняючим.

Заповідь є частиною Закону, Божим повелінням і вказівкою. Уточнити закони життя може найкраще Творець життя. Закон – це розпорядок законної влади для загального добра належно проголошений. Тут слід враховувати такий елемент: законна влада, бо тільки вона може укладати закони й вимагати їх зберігання. Другим важливим в законності є загальне добро підданих, тобто для тих, для яких установлено закон. Розпорядок, який не має на увазі добра підданих, не є законом, а часто беззаконням.

Право християнина – жити згідно зі своїм покликанням, звертатися до Бога як до люблячого Батька у всіх справах життя. Обов'язком християнина є Бога любити, Бога пізнавати і Богові служити через любов до інших людей, їх пізнаванням і їм служінням. Християни мають ряд обов'язків перед самими собою: старатись про спасіння власної душі; любити самого себе, щоб уміти любити інших; старатись про збереження життя, чистоти, земних дібр, доброї слави.

Обов'язки християн перед ближніми включають: любити

ближніх і ворогів; старатись про спасіння душ ближніх; зберігати правдолюбність, добру славу, життя, майно ближніх, а також спокій і мир у суспільстві.

Права людини тісно пов'язані з етикою, вони дають основу для ряду моральних обов'язків. Ще в XIII ст. Тома Аквінський запропонував поділ етичних законів:

- ❖ вічний закон як закон буття Вселеної, як участь людини в Божому бутті;
- ❖ природний закон як участь людини у вічному законі. Природна пошана батьків, чужої власності. Самозбереження і зберігання свого роду. Життя в злагоді з природою, а також з іншими людьми. Вживання волі і розуму, щоб шукати правду.

Природне право не створене людиною, а вписане в природу людини і тому називається природним правом (*ius naturale*). Воно є основою, фундаментом всіх інших прав людини. Людина має право на життя у спільноті, право на вибір стану життя, на свободу совісті, право на правду і до того спрямована природа людини. З цього права випливають норми, що зобов'язують людину поважати права інших людей. Цей порядок пізнає розум. Наш природний нахил чи право – жити. Якщо того права в суспільстві нема, то нема сенсу жити.

Термін «право» походить з латинської мови (*juris*), а тому спеціалістів права називаємо юристами. Саме поняття права – це засіб до цілі. Ми отримали від Бога - Творця фундаментальне право усіх прав життя. За ним ідуть наступні права: право на харчування, право на одяг, помешкання, навчання, працю, на сім'ю. Право на винагороду за працю, право під певними умовами на благодать, чеснотливе життя і нарешті право праведника на небо – останню ціль і мету людини.

Прошов Степан

Запитання до вступного тексту:

1. Що таке закон? Для чого створюються закони?
2. Що таке заповідь?
3. Що таке природна справедливість і погоджена справедливість? Наведи приклади.
4. Які критерії природного закону сформулював Тома Аквінський? Як ти їх розумієш?
5. Який закон є вищим – природний чи Божий? Чому?
6. Чому людський закон може змінюватись?
7. Які сучасні людські закони тобі відомі? На що вони спрямовані?
8. Чи схожі норми сучасних законів із Десятьма Заповідями Божими? Аргументуй свою думку.
9. Що потрібне людині для виконання законів?

• Завдання 2. Біблійний текст

Визнач головну думку наведеної частини Євангелія.

Ісус Христос і багатий юнак (Мк. 10:17-22).

І коли вирушав Він у путь, то швидко наблизивсь один, упав перед Ним на коліна, і спитався Його: Учителю Добрий, що робити мені, щоб вічне життя успадкувати?

Ісус же йому відказав: Чого зрештеш Мене Добрим? Ніхто не є Добрий, крім Бога Самого.

Знаєш заповіді: Не вбивай, не чини перелюбу, не кради, не свідкуй неправдиво, не кривди, шануй свого батька та матір.

А він відказав Йому: Учителю, це все виконав я ще змалку.

Ісус же поглянув на нього з любов'ю, і промовив йому: Одного бракує тобі: іди, розпродай, що маєш, та вбогим роздай, і матимеш скарб ти на небі! Потому приходь та й іди вслід за Мною, узявши хреста.

А він засмутився тим словом, і пішов, зажурившись, бо великі маєтки він мав!

Запитання до біблійного тексту:

1. Які відчуття супроводжували тебе при читанні цього тексту? Що тобі найбільше запам'яталось? Чому?
2. «Учителю Добрий», – так звернувся до Христа юнак. А як до Ісуса звертаємося ми? Чи є Він Добрим для нас?
3. Як ти розумієш зміст заголовка до цього тексту?

• Завдання 3. Інформаційний текст

Зосередься на моральній сутності життя людини.

Звичай, норів і моральність

Етимологічно слово «вдача» походить від слова «вдатися» – успадкувати певні риси характеру. Є давнє українське прислів'я: «Яка вдача, такий і норів». Норів людини – це її характер. Слова «вдача» та «моральність» описують емоційно-психічний склад людини, який є непостійним і не завжди оцінюється позитивно. Норів, або характер людини може бути запальним, похмурим, жорстоким або ж лагідним, люблячим, веселим. А за поняттям «мораль» закріпилося значення класифікованих норм моралі, прийнятних (належних, добрих) і неприйнятних (неналежних, злих) у суспільстві.

Кожний вчинок людини – це результат взаємодії (враховуючи протиборство) її характеру та моральних норм. Особливості цієї взаємодії визначаються різноманіттям характерів, ситуацій, емоційних станів та утворюють складну реальність моральних взаємин.

Мораль – різноманітна, а отже – відносна. Це фіксує етика. Однак вважати відносними моральні норми й принципи – хибно, бо вони чіткі й конкретні, їх можна сформулювати у вигляді правил. Наприклад, як потрібно чинити, а чого уникати, щоб тебе поважали й любили в суспільстві.

Зразком моральних принципів є Десять Заповідей, які Бог дав Мойсеєві на горі Синай. Вони супроводжують людство уже три тисячі років і сприймаються майже всіма культурами й спільнотами, тому що, забезпечуючи недоторканність світогляду та віросповідання, гарантують людині безпеку життя в суспільстві.

Дві Заповіді, які дав Ісус Христос своїм послідовникам, не тільки забезпечують певні права й свободи всім без винятку людям – вони допомагають чинити один із одним справедливо й високоморально, і саме це відкриває шлях до справжньої духовної свободи.

Божий Закон охоплює і Старий, і Новий Заповіти. Десять Заповідей дано, щоб показати людині беспорядність її власного мислення та слабкість її волі, а також щоб запобігти повному затемненню природного закону. Всі моральні приписи Старого Заповіту стосуються природного закону. Новий Заповіт, який є безпосередньою підготовкою до Божого царства, даний пізніше, ніж Старий Заповіт, однак його призначення – тотожне. Старий Заповіт регулює зовнішню справедливість, а Новий – внутрішню, дії людини. Тобто один дисциплінує руку, інший – дух. Старий Заповіт базується на страху та покаранні, Новий – на любові. Старий Заповіт було написано на кам'яних таблицях, Новий – у людських серцях. Відповідно, Новий Заповіт зіставляють зі Старим, як досконале з недосконалим. Зрозуміло, що Новий Заповіт органічно виник зі Старого.

В. В. Зоринська

ВИДИ ЗАКОНІВ

I. Божі закони.

Божий закон поділяється на наступні закони.

Первісний або патріархальний закон: «Не роби другому того, що тобі не миле» (закон прощення всякої кривди). Етапи отримання людиною Заповідей Божих: Адам, Ной, Авраам, Мойсей, Христос. Релятивність (відносність) людської моралі, що змінюється від обставин життя. "Око за око, зуб за зуб, кров за кров". Закон Старого Завіту – Десять Заповідей Божих – Декалог або Мойсеїв закон, який надав Господь Бог цілому людству через пророка Мойсея на горі Синай майже 3300 років тому на двох кам'яних таблицях (скрижалях).

Новозавітний закон Христа або Євангельський закон любові: «Люби Господа Бога твого всім серцем твоїм, усією душею твоєю, всією думкою твоєю й усією силою твоєю», «Люби ближнього твого, як себе самого» (Мк. 12.30-31).

II. Державні закони

Конституція - основний закон громадянського суспільства і держави, який має найвищу юридичну силу.

Суворе і точне дотримання конституції - найвища норма поведінки всіх громадян, громадських об'єднань, комерційних організацій, державних органів і посадових осіб. Життя громадянина регулюють різні закони: конституційні закони та норми, акти, кодекси .

III. Церковні закони та права

Церковне право має свою термінологію, тобто цивільний закон – це номос, а церковний закон – це канон. Варто пригадати з історії Руси-України про номоканон, тобто про збір цивільних і церковних розпорядків за княжої доби. Християнство упорядкувало право. Так, князі Володимир Великий і Ярослав Мудрий вводять номоканони. Останній уклав кодекс прав "Руську Правду" – один із перших на сході Європи, в якій кара на горло – чужа українській культурі – була замінена грошовою карою, а це була революція у тодішній ідеології. Кривава родова помста й кров за переступи взагалі, як основа поганства на Русі, була помалу зліквідована.

Запитання до інформаційного тексту:

1. Які ти знаєш моральні принципи? Чи завжди легко їх дотримуватись?
2. Чому моральні принципи повинні бути конкретними та чіткими?
3. Чи трапляється, що вчинки людини суперечать її моральним принципам? Наведи та проаналізуй приклади.
4. Чому вважається, що Новий Заповіт є законом любові?
5. У чому автор тексту бачить призначення Нового і Старого Заповітів?
6. Як протиставляються Старий і Новий Заповіти?
7. Чи вважаєш ти за потрібне формувати в себе лагідний характер? Що це означає і яких вимагає дій?
8. У чому полягає духовна свобода людини?

• Завдання 4. Складні життєві ситуації

Запропонуй способи розв'язання.

1. У популярній книжці ти прочитав, що добро для однієї людини може стати злом для іншої. Чи згоден ти з цією тезою? Чи можна взагалі допускати таке категоричне судження?
2. Андрій спізнюється до школи. У нього є вибір: перебігти через дорогу біля дому в небезпечному місці зі швидким рухом автотранспорту і прийти до школи вчасно або йти до пішохідного мосту, розміщеного далеко від його будинку, та запізнитися на урок. Що ти порадиш хлопцеві?
3. Перед контрольною роботою Марина позичила в Софії чистого зошита. Пройшло вже кілька днів. Чи етично буде Софії нагадати однокласниці, що та має віддати їй зошит?

• Завдання 5. Художній текст

ХРИСТОС І ЮДА

Притча Леонардо да Вінчі

Створюючи фреску “Тайна вечеря”, Леонардо да Вінчі годинами бродив вулицями Мілану, вдивляючись у лиця перехожих. Так, з природи, писав живописець лиця апостолів Петра, Андрія, Якова, Іоанна, Филипа, Варфоломія, Фоми, Матвія, Якова Алфеїва, Фаддея, Симона. І все ніяк не міг знайти натурників для образів Христа та Юди Іскаріота. Леонардо спинив роботу посередині і відновив її тільки після того, як знайшов ідеальні моделі.

Одного разу, відвідавши виступ хору, художник побачив в одному з юних співаків досконалий образ Христа, і, запросивши його до своєї майстерні, змалював з нього кілька начерків та етюдів.

Минуло три роки. “Тайна вечеря” була майже завершена, але Леонардо так і не знайшов натурника для Юди. Здавалося, не було в Мілані нетрів і закутків, яких би не обійшов майстер у марних пошуках. Кардинал, який відповідав за розпис собору, підганяв його, вимагаючи, щоб фреска була готова якомога швидше.

І от після багатоденних пошуків художник знайшов чоловіка, чий образ підходив для фрески. Молодий, але передчасно зістарений, брудний, обідраний, п'яний, він валявся в стічній канаві. Часу на етюди в майстерні вже не було, і

Леонардо наказав своїм помічникам притягнути його просто в собор, що вони й зробили.

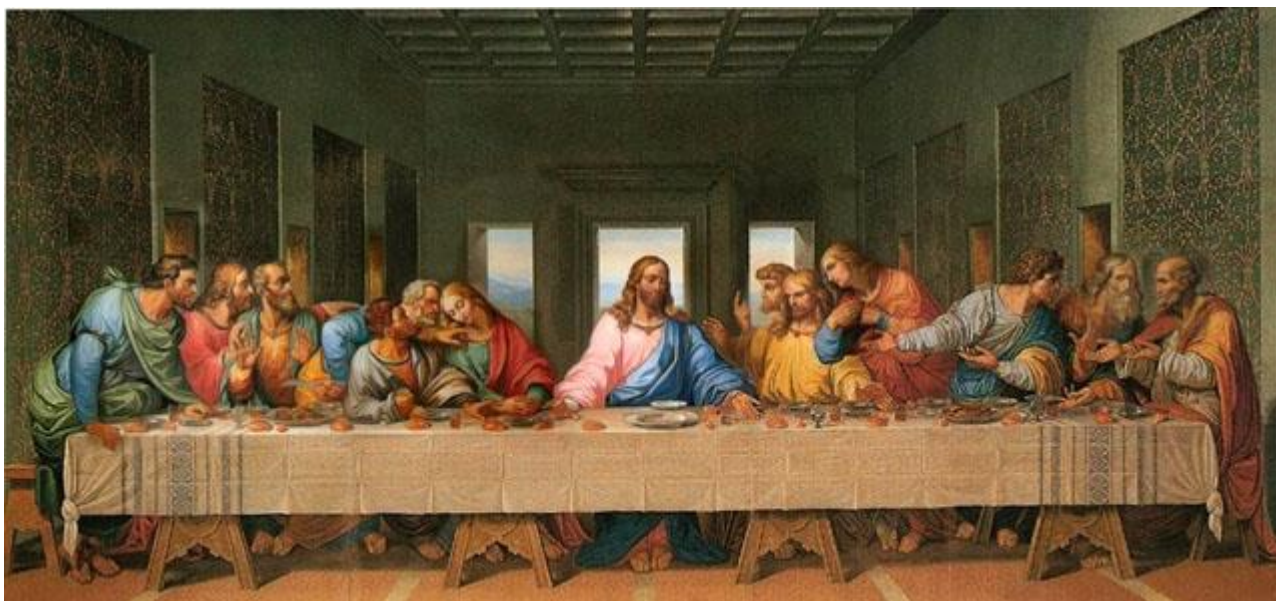
З великими труднощами його приволокли туди і поставили на ноги. Він не розумів, що відбувається, поки Леонардо зображав гріховність, самолюбство і безвір'я, якими дихало його обличчя.

Коли він скінчив роботу, жебрак, який вже встиг витверезити, розплющив очі, побачив перед собою картину і викрикнув перелякано й тужливо:

– Я вже бачив цю картину!

– Коли? – недомислено запитав Леонардо.

– Три роки тому, ще до того, як усе втратив. У той час, коли я співав у хорі, і життя моє було сповнене мрій, якийсь художник намалював з мене Христа...

«Тайна вечеря» фреска італійського художника Леонардо да Вінчі

Запитання до художнього тексту:

1. Розглянь картину, спробуй впізнати апостолів
2. Як, на твою думку, спосіб життя впливає на зовнішність?
3. Яке життя вів натурник?
4. Подумай, як у натурника склалося життя далі? Чи змінився він?

• Завдання 6. Робота в групах

Сформулюйте завдання якогось важливого та цікавого проекту. Уявіть, що вам потрібно залучити до його реалізації людину:

- 1) запальну;
- 2) спокійну;
- 3) тривожної вдачі;
- 4) не впевнену в собі.

Виберіть варіанти поведінки у співпраці з людиною кожного зазначеного типу:

- а) нагадувати, що сваритися – нечемно;
- б) підбадьорювати, що все вдасться;
- в) казати, що завдання не є складним;
- г) казати, що з Божою поміччю все можливо;

- г) просити діяти швидше;
 - д) стежити за етапами проекту;
 - е) просити в неї поради;
 - є) молитися разом;
 - ж) уболівати за неї;
 - з) разом подякувати Богові за співпрацю.
- Доповніть переліки своїми варіантами.

• Завдання 7. Робота в парах

Працюючи в парах, визначте, які з наведених законів належать до Божих, а які — до людських. Чому ви так вважаєте? Поділіться результатами своєї роботи в групах, а потім у загальному колі.

У транспорті поступайтеся місцем старшим людям.

Любіть Господа Бога.

До кримінальної відповідальності притягають осіб, яким до того моменту, як вони вчинили злочин, виповнилося шістнадцять років.

Постійно перебувайте в молитві.

Не кажіть неправди.

Переходьте дорогу у визначеному місці.

Не крадіть.

Вітай своїх рідних з днем народження.

Любіть ближнього свого як самого себе.

Негарно носити брудний одяг.

Тож усе, чого тільки бажаєте, щоб чинили вам люди, те саме чиніть їм і ви.

1. Як належить поводитися християнину? Склади якомога більший перелік його справ і рис характеру, почавши речення зі слів: «Християнин повинен...»

Обміняйтесь записами із сусідом за партою, порівняйте та проаналізуйте ваші думки.

2. А як християнин не повинен поводитися? Склади відповідний перелік, почавши речення зі слів: «Християнин ні за яких обставин не повинен...» Обміняйтесь записами із сусідом за партою, порівняйте та проаналізуйте ваші думки.

• Завдання 8. Індивідуальна робота

1. Доповни словник термінів до цього уроку поняттями з опрацьованих текстів.
2. Добери епітети до слів «норов», «мораль», «вдача», «учинок».
3. Склади перелік відомих тобі законів. Коротко опиши, на що вони спрямовані.

• Домашнє завдання

1. Вивчи біблійні вірші. Поясни вкладений у них зміст.
2. Чим керується людина у повсякденному житті? Які є види законів?
3. Чому важливо бути законослухняною людиною?
4. Що лежить в основі законодавства багатьох країн світу?
5. Які особливості законів Божих?

6. Перевір, чи знаєш ти значення нових термінів і відповіді до кожного із завдань уроку.
7. Доповни словник термінів до цього уроку новими поняттями з опрацьованих текстів.

8. Прочитай текст. Опиши, чим керується любляча людина у своїх діях.
«Закон життя – це закон любові. Життя не припиниться, поки люди здатні любити. Кожен, хто любить, пізнає Бога. Вичерпати себе в любові – значить висушити своє життя. І лише благодатна жива віра в Божественну любов Христа до людини може повернути нас до життя. Неможливо не відповісти на безкорисну любов Бога до тебе, не можна не любити Любов. Урятуватись – означає знайти вічну любов Бога, яка, неначе благодатне джерело, вгамує твою спрагу любові до інших й інших – до тебе».

• **З цього уроку я роблю для себе такі висновки:**

1. Кінцева мета людини – гармонійне життя з Господом.
2. Божого Закону необхідно дотримуватись, щоб досягнути блаженства у вічному житті.
3. Розумна людина діє справедливо, дбаючи про благо інших людей.
4. Знаю, що закони створено для захисту добра від зла під страхом кари.
5. Внутрішні дії та наміри людини урегульовує Божий Закон, застерігаючи, що жодне зло не уникне відповідальності.
6. Виховуватиму в собі такі чесноти: ..., ..., ...

Цікаво знати

Шлях людства у пошуках морального ідеалу

У первісні часи панувала так звана родова мораль. Людина повністю залежала від тих правил, які встановили її рід або плем'я. Вона з допомогою сили мала захищати своїх родичів. Коли когось із них калічили або вбивали представники іншого роду або племені, те саме треба було зробити з будь-ким із іноплеменників. Так велів закон кровної помсти. Дітей можна було народжувати тільки в межах свого племені, аби не осквернити крові роду.

В античні часи зародилася станова мораль. У стародавній Індії існували чотири касты, кожна з яких мала свої моральні правила. Водночас частину суспільства називали недоторканими. Саме спілкування з ними вважалося аморальним. Вони не заслуговували ні на повагу, ні навіть на співчуття. На такому ж становищі були раби у давній Греції та Римській державі. Їм навіювалася думка про те, що самі боги визначили їм підневільне життя, тому мусять скоритися такій долі. Натомість вільні громадяни вважали носіями моральних чеснот.

У давньогрецькому місті-державі Спарті найвище цінилися фізичне здоров'я, витривалість, мужність. Тих, хто не володів такими якостями, могли навіть знищити. В Афінах зневажливо ставилися до фізичної праці, цінили, в першу чергу, красу, мистецтво, творчість.

У Римській державі найважливішим було прагнення у будь-який спосіб — через військову службу, накопичення багатства, завоювання влади, талант оратора чи митця — виправдати найпочесніше звання громадянина цієї держави.

У середньовічній Європі станова мораль найяскравіше виявила себе серед рицарів, дворян. Для них найважливішим було не заплямувати честь своєї родини і звання рицаря чи дворянина. Задля цього вони ішли на подвиги під час воєн, відстоювали честь під час рицарських турнірів, дуелей, проявляли особливу пошану до жінок, зокрема до дами серця. Саме у рицарів особливого значення набув етикет. Водночас у Середні віки запанувала так звана патерналістська мораль (лат. *pater* — батько). Суспільство розглядалось як образ великої сім'ї, у якій пан був батьком, а залежні від нього селяни — дітьми. Вони мали беззаперечно підкорятися йому, зате він ніс повну відповідальність за підопічних. У період Відродження патерналістській моралі була протиставлена гуманістична. Людина була оголошена досконалим творінням Господа, а тому заохочувались ініціатива, свобода. Та це неминуче привело до всездозволеності, моральної нестриманості, конфліктності.

Гуманістична мораль у Новому часі (кінець XVII–XIX ст.) набула рис прагматично-індивідуалістичної. Людина перестає бути залежною від моралі, яку їй нав'язує родина, суспільний стан, одна з релігій, натомість вступає у залежність від Мамони, грошей. Тому чеснотами нового суспільства стають підприємливість, розрахунок, прагнення до збагачення, захист власних інтересів. Часто на другий план відходять любов, співчутливість, милосердя, жертвовність.

У XX ст. криза моралі набула ще гостріших рис. Частина зневірених людей, не здатних жити за законами наживи і грошлюбства, замкнулася в собі, у повністю відособленому від оточення внутрішньому світі страхів і загрозливих передчуттів, сповідуючи так звану екзистенційну мораль (лат. *existentia* — існування). Інша частина почала шукати виходу у плотських насолодах — розпутному житті, пиятиці, вживанні наркотиків, знайшовши себе у дискотеках та публічних будинках, сповідуючи гедоністичну мораль (грец. *gedone* — насолода). Треті визнали за необхідне революційним шляхом здобувати нову мораль. Так робили більшовики у Росії та націонал-соціалісти у Німеччині. Своїм ідеалом вони проголосили соціальну справедливість. Натомість встановили диктаторські режими, які нещадно знищували усіх інакомислячих, забезпечили панування тоталітаристської моралі.